

DEMERSURI CREATIVE ÎN TEORIA ȘI METODOLOGIA FORMĂRII ȘI EVALUĂRII COMPETENȚELOR ÎN SISTEMUL DE ÎNVĂȚĂMÂNT

Teză de abilitare

DULAMĂ MARIA ELIZA

Rezumat

În prima parte a tezei de abilitare, am prezentat evoluția în cariera academică, științifică și profesională. Momentele semnificative ale carierei universitare, în Universitatea Babeș-Bolyai, sunt următoarele: ocuparea prin concurs, a postului de lector universitar la 1 octombrie 1998, a celui de conferențiar universitar, la 1 octombrie 2005 și de profesor universitar, la 27 septembrie 2016. Susțin cursuri și seminarii din domeniul științele educației în cadrul Programului *Formarea psihopedagogică în vederea certificării competențelor pentru profesiunea didactică* pentru studenții de la Facultatea de Geografie (Nivelul I și II) și de la Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației (specializarea *Pedagogia învățământului primar și preșcolar* și în Programul de master *Management curricular*).

În evoluția carierei științifice, principalele domenii de interes au fost următoarele: didactica geografiei; formarea, dezvoltarea și evaluarea competențelor; formarea inițială și continuă a profesorilor; metodologiile didactice; e-learning. Rezultatele cercetărilor științifice, obținute în mod individual sau prin cooperare, aspecte teoretice și metodologice cu caracter inovativ și creativ, s-au concretizat în întreaga carieră în 37 de cărți (27 autor unic, 9 prim autor, 1 coautor), 19 capitole de carte, 175 de articole (4 articole în reviste indexate WoS cu $Fi > 0$; 7 articole în volume de conferințe indexate WoS; 48 de articole în reviste BDI; 47 de lucrări în-extenso în volumele unor conferințe internaționale; 70 de alte lucrări). Promovarea rezultatelor cercetării în științele educației am realizat-o în 43 participări la conferințe internaționale și 43 la conferințe naționale.

Capacitatea de a coordona activități didactice și de cercetare în științele educației rezultă din coordonarea, în colaborare cu alte cadre didactice a: revistelor științifice *Didactica geografiei* și *Romanian Revue of Geographical Education*; 26 de volume colective; 12 ediții ale *Conferinței Internaționale de Didactica Geografiei „Contemporary trends in teaching and learning geography”*; 4 colecții de cărți din domeniul științele educației. Competența de a coopera în echipe de cercetători a fost valorificată în 9 proiecte de cercetare și de cercetare-dezvoltare.

Capacitatea de a explica și de a facilita învățarea și cercetarea a fost dezvoltată și demonstrată prin coordonarea unui număr semnificativ de lucrări în științele educației: de licență (4 lucrări la specializarea *Geografie*; 74 de lucrări la specializarea *Pedagogia învățământului primar și preșcolar*); de absolvire (178 de lucrări în Programul de Reconversie/Conversie profesională și 133 de lucrări la Nivelul II al modulului psihopedagogic); de disertație (35); metodico-științifice pentru obținerea gradului didactic I (20 de lucrări la specializarea *Geografie*; 40 de lucrări la specializarea *Pedagogia învățământului primar și preșcolar*).

Expertiza în didactică și în cercetare științifică a fost valorificată în realizarea unor cercetări în colaborare cu studenți, masteranzi și doctoranzi, finalizate prin publicarea a 49 de lucrări în științele educației (6 cărți, 3 capitole de carte, 5 articole în volume de conferințe indexate WoS, 21 de articole în reviste BDI, 15 alte lucrări). O activitate relevantă este cea de referent, desfășurată în cadrul Conferinței internaționale *Contemporary trends in teaching and learning geography* (706 de lucrări) și la revista *Romanian Review of Geographical Education* (35 de lucrări).

Aspecte relevante în cariera profesională sunt: activitatea ca formator în programe de formare continuă destinate profesorilor din învățământul preuniversitar și cel universitar; activitatea în comisii profesionale (pentru obținerea gradelor didactice; pentru echivalarea doctoratului cu gradul didactic I; de admitere în învățământul superior; de susținere a lucrărilor de licență, de absolvire și de disertație; pentru ocuparea posturilor didactice; în grupul de lucru pentru elaborarea programei școlare de geografie pentru gimnaziu; în Comisia Națională de Specialitate – Geografie) și în asociații profesionale (Societatea de Geografie din România).

În partea a doua a tezei de abilitare, am prezentat *principalele rezultate științifice originale obținute în cercetarea științifică, în domeniul științele educației*, în contextul global al realizărilor științifice semnificative și de actualitate, referitor la formarea și evaluarea competențelor în sistemul de învățământ. Interesul nostru pentru pedagogia competențelor a rezultat din introducerea competențelor ca finalitate în sistemul de învățământ din România, cu toate că, la nivel mondial, nu există consens în definirea noțiunii de competență, iar teoriile despre competențe sunt considerate „un amalgam paradigmatic” (Boutin, 2004). Contribuțiile noastre sunt incluse în două categorii: aspecte teoretice și metodologice despre competențe; cercetări experimentale și cercetări constatative despre competențe.

Din multitudinea de definiții ale competențelor din literatura domeniului științele educației, am extras câteva caracteristici esențiale ale unei competențe: relaționarea cu o familie de situații sau de situații-problemă; implicarea acțiunii; mobilizarea unui ansamblu de resurse; integrarea resurselor interne și a celor externe; transferabilitate; autonomie și responsabilitate; evoluție; finalizare; nivel de dezvoltare; evaluabilitate; individualizare; completă și insecabilă. Am sintetizat următoarea definiție a competenței: „o *competență* este capacitatea complexă și acțiunea (procesul) de mobilizare, selectare, transformare, combinare și integrare adecvată a unui ansamblu de resurse interne (cunoștințe disciplinare și strategice, capacități, abilități din repertoriul propriu al persoanei) și resurse externe, în mod eficient, în timp oportun, cu scopul de a planifica și executa, în mod independent, o sarcină complexă sau un grup de sarcini specifice într-un domeniu dat, într-o categorie de situații, care necesită un număr mare de operații și care se finalizează cu un rezultat vizibil și evaluabil.” (Dulamă, 2010a, p. 14; 2011, p. 13).

În privința clasificării competențelor, am completat criteriile de clasificare la categoriile prezentate de Robert Brien (1997) și am oferit exemple de competențe transversale și de competențe specifice geografiei. După criteriul gradului de utilizare, diferențiem între *competența virtuală* și *competența în act*. După criteriul strategiei de rezolvare, clasificăm competențele în *competențe de tip reproductiv* și *competențe de tip productiv*. După criteriul domeniilor științifice, există *competența disciplinară* și *competența transversală (a-disciplinară, transferabilă, nondisciplinară)*. În cazul competențelor generale și a competențelor specifice, existente în programele școlare din sistemul de învățământ preuniversitar din România, caracteristicile acestora ne indică o ierarhizare, competențele generale ale unei discipline școlare fiind pe o treaptă mai înaltă a ierarhiei decât competențele specifice.

În privința proiectării unor modele de formare a competenței, o contribuție valoroasă este prezentarea intervențiilor pedagogice care favorizează formarea competențelor, acestea constituind un demers cronologic și fiind similare celor asociate învățării cunoștințelor procedurale. În organizarea activității didactice în care se vizează formarea unei competențe, am inclus două etape: (1) etapa de dobândire a competenței, care include faza cognitivă și faza asociativă și (2) etapa de consolidare a competenței, care cuprinde și momente de autoevaluare și evaluare. Acest model de formare și dezvoltare a competenței l-am utilizat și promovat în mai multe lucrări (Dulamă, 2010a,b; 2011; 2013).

Am propus o clasificare a situațiilor de învățare a competențelor. După criteriul domeniul competenței, există situații de învățare: a competențelor disciplinare; a competențelor transferabile (a-disciplinare). După criteriul tipul competenței, există situații de învățare: a competențelor de tip reproductiv; a competențelor de tip productiv (Dulamă, 2007, p. 74). În lucrările ulterioare (Dulamă, 2010b), am completat această clasificare. După criteriul extinderii activității, există situații de integrare pentru formarea: unei competențe disciplinare; a mai multor competențe disciplinare sau a mai multor competențe, din mai multe discipline (Dulamă, 2010b, p.74). După intenția dominantă, există situații de integrare: pentru formarea și evaluarea competențelor; pentru evaluarea competențelor (Dulamă, 2010b, p.75).

Pe baza literaturii din științele educației, am prezentat *caracteristicile unei activități de integrare pentru formarea competențelor* (Dulamă, 2007). Roegiers (1997) subliniază că o activitate de integrare este o situație didactică în care elevul este solicitat să-și integreze cunoștințele, priceperile și achizițiile sale. O astfel de activitate este cea în care elevul: este actor; este determinat să își mobilizeze un ansamblu de resurse și să le integreze; este implicat într-o situație nouă, nu una în care ar trebui să reproducă ceva; are caracter semnificativ pentru elev (Roegiers, 1997; Dulamă, 2007, p. 246). Situația sau activitatea de integrare pentru formarea competenței în care sunt implicați elevii ar trebui să fie realistă, verosimilă, semnificativă și inedită pentru ei.

Prin referire la surse bibliografice internaționale, am evidențiat faptul că, situația sau activitatea de integrare pentru formarea competenței cuprinde: o problemă de rezolvat; un context asociat la problema de rezolvat; sarcina complexă sau un ansamblu de sarcini; resursele; rezolvarea sarcinii complexe și un ansamblu de activități de învățare legate de cunoștințe; rezultatul (Dulamă, 2010b, p. 71). Am exemplificat aceste etape în prezentarea mai multor competențe specifice geografiei (Dulamă, 2010b).

În proiectarea *activităților de integrare pentru formarea competențelor*, am sugerat parcurgerea mai multor etape: alegerea sau formularea competenței care va fi formată; precizarea importanței competenței; identificarea ansamblului de situații în care se utilizează competența; detalierea cunoștințelor integrate competenței și a demersului procedural; alegerea elementelor de conținut pe baza cărora va fi formată competența; alegerea mijloacelor de învățământ; elaborarea scenariului didactic al activității de integrare pentru formarea competenței (desfășurarea activității) (Dulamă, 2010b, p. 77). Acest demers metodologic l-am parcurs în exemplificarea modului de formare a competențelor specifice geografiei, în mai multe lucrări, inclusiv în cele cu caracter experimental. O contribuția originală este prezentarea în structură tabelară a cunoștințelor integrate

unei competențe specifice geografiei, a etapelor care ar trebui parcurse în formarea ei și a obiectivelor operaționale corelate cu aceste cunoștințe (Dulamă, 2010b).

Cele mai semnificative contribuții teoretice și metodologice despre *evaluarea competențelor* se referă la introducerea în literatura din domeniul științelor educației din România a grilelor de evaluare a competențelor (grile de evaluare de tip analitic: grila cu scară nondescriptivă; grila cu scară dihotomică; grila cu scară descriptivă; grila de evaluare de tip global), conceperea unor grile de evaluare destinate evaluării nivelului unor competențe reproductive și productive, specifice geografiei și experimentarea acestora la nivel universitar. Aceste contribuții sunt importante, în special, pentru că, în documentele oficiale, nu se prezintă sisteme riguroase de evaluare a competențelor.

Un număr mare de cercetări experimentale organizate au vizat formarea și evaluarea unor competențe în sistemul de învățământ. Am investigat formarea și evaluarea competențelor specifice geografiei, la profesorii de geografie, la studenții de la Facultatea de Geografie și la cei de la Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, precum și unele competențe transversale ale studenților geografi.

În mai multe cercetări constative, am analizat situația competențelor din documentele curriculare oficiale pentru învățământul primar, gimnazial, liceal și cel universitar. Pentru a avea o percepție cât mai corectă și de profunzime asupra problematicei competențelor din aceste documente, am solicitat, prin intermediul unor chestionare, opiniile profesorilor și le-am interpretat. Mai multe lucrări s-au axat pe analiza unor documente curriculare - proiecte de lecții -, realizate de studenți și profesori, dar și pe oferirea unor modele și exemple de bună practică.

În partea a treia a tezei de abilitare, am prezentat *direcțiile principale de dezvoltare a activității științifice, academice și profesionale, în domeniul științelor educației*. Temele de interes major pentru continuarea, proiectarea și organizarea unor noi cercetări în științele educației sunt următoarele: curriculumul de geografie la nivel preuniversitar și universitar; formarea competențelor și evaluarea nivelului de dezvoltare a lor; e-learning; educație pentru mediu și dezvoltare durabilă; educație pentru construirea identității teritoriale/naționale etc.

Principalele mele direcții de dezvoltare a activității științifice în domeniul științelor educației constau în: implicarea în activitatea unei școli doctorale, ca profesor abilitat; explicarea și facilitarea cercetării; organizarea și coordonarea unor echipe de cercetători și colaborarea cu alte grupuri de cercetători; atragerea de resurse financiare destinate cercetărilor în acest domeniu; organizarea și coordonarea unor conferințe și workshop-uri internaționale și naționale, participarea la evenimente de specialitate internaționale și naționale; publicarea rezultatelor cercetărilor din acest domeniu; coordonarea unor cercetări științifice și a elaborării unor lucrări științifice și metodic-științifice; creșterea vizibilității profesionale de cercetător în didactica geografiei și, în general, în științele educației, la nivel național și la nivel internațional.

Principalele mele direcții de dezvoltare a activității academice și profesionale din domeniul științelor educației vizează: organizarea și gestionarea activităților didactice; explicarea și facilitarea directă a învățării; explicarea și facilitarea indirectă a învățării; coordonarea unor volume și a unor colecții de carte din acest domeniu.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Boutin, G., (2007), *De la réforme de l'éducation au « nouveau pédagogique » : un parcours chaotique et inquiétant*. Dossier: L'éducation à la dérive; Thèmes: Éducation, Mouvements sociaux, Revue d'idées; 9(1), <http://www.revueargument.ca/article/2006-10-01/367-de-la-reforme-de-leducation-au-renouveau-pedagogique-un-parcours-chaotique-et-inquietant.html> (Accesat 2010)
- Brien, R., (1997), *Science cognitive & formation*, Presses de l'Université de Québec, Montreal
- Dulamă, M.E., (2010a), *Didactică axată pe competențe*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca
- Dulamă, M.E., (2010b), *Fundamente despre competențe. Teorie și aplicații*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca
- Dulamă, M.E., (2011), *Despre competențe*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca
- Roegiers, X., (1997), *Analyser une action d'éducation ou de formation*, De Boeck Université, Paris-Bruxelles